

УДК 327+008

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-12)

Леся РУДА

кандидат політичних наук, асистент кафедри політології та філософії, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, Кам'янець-Подільський, Україна, 32300

ORCID: 0000-0001-5008-2751

Lesia RUDA

Candidate of Political Sciences, Assistant at the Department of Political and Philosophy Science, Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Ohienko Street, 61, Kamianets-Podilsky, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0001-5008-2751

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ В ПРИЗМІ ЛОКАЛЬНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ

THE GLOBAL WORLD IN THE PRISM OF LOCAL CIVILIZATION FORMATIONS

У статті розглядають особливості цивілізаційного розвитку світу в XX та на початку XXI століть, коли інтеграційні, економічні, політичні, культурологічні процеси поєднують не тільки окремі країни, регіони, а й усе людство і стають чинником всесвітньої історії в регіональному масштабі, яке веде до становлення і розвитку взаємозв'язків між народами, діалогу між культурами, а також до появи глобальної небезпеки. Водночас, наприкінці XX – початку XXI ст. разом із глобалізацією розпочинається фінальна фаза процесу формування планетарної цивілізації.

Аналіз існуючих концепцій цивілізаційного розвитку світу та динаміки змін кордонів між цивілізаціями приводить до висновку, що цивілізації можуть змішуватися, накладатися одна на іншу та включати різні субцивілізації чи локальні цивілізації. Рубіж XX–XXI століть свідчить про активізацію процесу цивілізаційної інтеграції на основі політико-економічних і культурно-релігійних зв'язків кожного регіону. Поширення процесу глобалізації, створення наднаціональних фінансово-економічних організацій та формування національних політичних утворень створює основу єдиної культурно-релігійно-інтелектуального простору який доречно розглядати через призму глобальної цивілізаційної системи.

Автором зроблено висновок, що розуміння глобалізаційних процесів в призмі локальних цивілізаційних утворень формує модель глобально-локального розвитку цивілізаційної системи в XXI ст., що носить загальносвітовий характер включаючи в себе низку локально-регіональних цивілізацій. Втім, поділ на локально-регіональні цивілізації є досить умовним, адже кожна така цивілізація складається з низки мікроцивілізацій. Цей тип цивілізаційних утворень входить до північно-західного та південно-східного напрямів розвитку світових цивілізацій. Глобально-локальна цивілізація за своєю структурою можлива в трьох варіантах: єдиний світовий механізм зі спільною політичною й економічною сферами та з розрізною соціально-культурною сферою; декілька великих державно-організаційних утворень, локально-регіонального характеру, що розвиваються в співробітництві з іншими утвореннями даного типу; світове співтовариство, що ґрунтується на політичній і економічній співпраці окремих регіональних утворень, які зберігають соціально-культурні особливості даних регіонів.

Ключові слова: цивілізація, глобальна цивілізація, локальна цивілізація, інформаційне суспільство.

The article examines the peculiarities of the civilizational development of the world in the 20th and early 21st centuries, when integration, economic, political, and cultural processes unite not only individual countries, regions, but also all of humanity and become a factor in world history on a regional scale, which leads to the formation and development of relations between peoples, dialogue between cultures, as well as before the emergence of global danger. At the same time, at the end of the 20th - beginning of the 21st century. together with globalization, the final phase of the process of forming a planetary civilization begins.

The analysis of the existing concepts of the civilizational development of the world and the dynamics of changes in the boundaries between civilizations comes to the conclusion that civilizations can mix, overlap each other and include different sub-civilizations or local civilizations. The turn of the 20th-21st centuries shows the intensification of the process of civilizational integration based on the political-economic and cultural-religious ties of each region. The spread of the process of globalization, the formation of supranational financial and economic organizations and the formation of national political entities creates the basis of a single cultural-religious-intellectual space that should be considered through the prism of the global civilizational system.

The author concluded that the understanding of globalization processes through the prism of local civilization formations forms a model of the global-local development of the civilizational system in the 21st century, which has a global character, including a number of local-regional civilizations. However, the division into local-regional civilizations is quite conditional, because each such civilization consists of a number of micro-civilizations. This

type of civilizational formations belongs to the north-western and south-eastern directions of the development of world civilizations. According to its structure, global-local civilization is possible in three variants: a single world mechanism with common political and economic spheres and with separate social and cultural spheres; several large state-organizational entities of a local-regional nature, which develop in cooperation with other entities of this type; a world community based on the political and economic cooperation of individual regional entities that preserve the social and cultural characteristics of these regions.

Key words: *civilization, global civilization, local civilization, informational society.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, що ведуть до уніфікації всіх сфер життєдіяльності людини та стирають межі між різними культурами, інтенсифікуються тим, що міжнародні відносини зазнають змін у зв'язку з турбулентністю в політичній та економічній сфері у глобальному та регіональному масштабі. Одночасно у цих умовах етноси, нації, держави та цивілізації прагнуть зберегти свою ідентичність, у тому числі у культурній та політичній сфері. Сучасний світопорядок базується на відносинах між цивілізаціями: подібні суспільства співпрацюють одне з одним, а нації групуються навколо лідерів своїх цивілізацій. Співставлення цінностей різних цивілізацій не тільки викликало конфлікти між цими цивілізаціями, але й сприяло позитивному обміну політичними, культурними, економічними та іншими надбаннями цих спільнот.

Аналіз досліджень і публікацій. Глобально-цивілізаційний розвиток світу відображений в працях В. Шафера, А. Тарговскі, Д. Грейзеля, а також у вітчизняних науковців відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи "Інститут всесвітньої історії НАН України", які розглядають цивілізаційний розвиток світу через призму економічної, політичної чи культурної кооперації окремих держав для подолання відповідних викликів на локальному.

Метою статті є аналіз концепцій еволюції планетарної цивілізації в умовах глобалізації та аналіз нового світового порядку з позицій дослідження розвитку глобального світу в ХХ та ХХІ століттях.

Виклад основного матеріалу.

Епоха глобалізації, що почалася в другій половині ХХ ст. охоплює економічну, культурну та політичну сфери сучасного суспільного життя. Формування глобальної світової системи, яка змінила національно-державні кордони та утворила єдину спільноту, було одним із найважливіших процесів, що відбулися на рубежі ХХ-ХХІ ст. Розглядаючи розвиток сучасного світового співтовариства з позиції його глобального об'єднання, слід зазначити, що глобальний світ формується з локальних утворень – цивілізацій, які доцільно розглядати, як великі регіональні утворення, що мають глобальний характер,

а тому їх доцільніше називати "глобальна цивілізація". Глобальна цивілізація – це соціальне, політичне, географічне, духовне чи економічне об'єднання, що базується на значній території чи впливає на свідомість значної кількості світової спільноти.

Одним з перших теоретичне обґрунтування цивілізаційної локалізації зробив А. Тойнбі, який у своїй праці "Дослідження історії" прийшов до висновку, що єдиної цивілізації не існує, натомість є об'єднання соціальних спільнот на певній території – ці об'єднання і є локальними цивілізаціями [10, с. 220-245]. Згідно з теорією А. Тойнбі, динаміка цивілізації – від зародження до розпаду – визначається законом "виклик-відповідь", за яким прогрес чи регрес цивілізації пов'язаний з адекватністю "відповіді" регіонального соціуму на "виклик" історичної ситуації. Саме народження цивілізації відбувається спонтанно за наявності двох необхідних умов: стимулюючої ролі довкілля – "виклик" і наявності у соціуму творчої меншості, спроможної сформулювати "відповідь" на "виклик".

Взаємозв'язок між цивілізаціями, на думку Тойнбі, може відбуватися як в часовому, так і в просторовому аспекті. Саме взаємодія в просторовому співвідношенні і визначає характер міжнародних відносин, якому притаманний конфлікт, між Заходом та іншими розвиненими цивілізаціями, що призводить до зіткнення інтересів держав на міжнародній арені та може спричинити занепад цивілізації.

В середині ХХ ст. К. Куїглі в праці "Еволюції Цивілізацій" використовує термін "культура" для відображення життєвих відносин між людьми, що живуть на певній території. Поки цивілізації протистоять натиску часу, вони еволюціонують. Фази їх еволюції можна описати по-різному. Дослідник виділив сім стадій, крізь які проходять цивілізації: суміш, дозрівання, експансія, час конфлікту, загальна імперія, занепад і завоювання. Цивілізації ростуть тому, що у них є "інструмент для експансії", а саме, військова, релігійна, політична та економічна організація, яка акумулює його надлишок і вкладає його в продуктивну інновацію. Цивілізації приходять у занепад, коли припиняють "використання надлишку для нових способів виробництва". Потім розкла-

дання приводить до стадії вторгнення або завоювання [4, р. 49-65].

Згідно з теорією Куїглі, Захід в XX ст. виходить з фази конфлікту і перетворюється на зріле суспільство, що вступає в епоху, яку майбутні покоління, згідно схеми розвитку цивілізацій, згадуватимуть як "золоте століття", як період миру, що є результатом відсутності всяких конкуруючих одиниць в межах сфери самої цивілізації та віддаленості або навіть відсутності боротьби з іншими державами поза нею [4, р. 127].

С. Хантінгтон у статті "Зіткнення цивілізацій" зазначив, що релігія є однією з основних характеристик цивілізації, а тому цивілізаційний поділ слід проводити за релігійною приналежністю. В кінці XX ст., на арені міжнародних відносин важливу роль почав відігравати принцип колективізму, у результаті чого виникло протистояння між "Сходом" і "Заходом", так зване "зіткнення цивілізацій" [11, с. 42-44].

С. Хантінгтон розглядаючи перспективи утворення глобальної цивілізації, зазначає, що цивілізації, які існували раніше, були регіональними утвореннями і відображали духовні особливості людей, що проживали в даному регіоні, а нова глобальна цивілізація характеризується взаємодією існуючих локальних цивілізацій. Кожна така цивілізація здійснює свій вплив на глобальну цивілізацію, таким чином сприяючи загальному цивілізаційному розвитку останньої.

Обґрунтування в другій половині XX ст. концепції глобального цивілізаційного розвитку спричинило появу, так званих, глобальних проблем, що проявляються через кризи, зокрема в області охорони здоров'я, освіти, культури тощо. Наявність зростаючої тенденції до створення криз в світовому масштабі дозволяє говорити про можливість глобальної кризи цивілізації [2].

Кожна невирішена проблема є загрозою у відповідних сферах людської життєдіяльності, а тому усвідомлення цієї загрози дозволяє вжити превентивних заходів для зменшення потенційної небезпеки. Цього можна досягти через налагодження діалогу культур у глобально-цивілізаційному контексті, що можливо за двох основних моделей розвитку цивілізацій:

1. Провідні цивілізації сучасного світу "загинуть" і на їхньому місці утворюються інші локальні чи регіональні цивілізації.

2. Інша точка зору спирається на тезу про те, що зараз слід розглядати цивілізації не в локальному чи регіональному вимірах, а в глобальному, а тому розвиток глобального

співтовариства ґрунтується на дослідженні не окремих проблем, а їх сукупності, а відтак, і їх загального впливу на людство в цілому.

Водночас, стоїть питання стосовно того, коли саме почнеться чи вже почалося утворення єдиної цивілізації в глобальному масштабі та як саме розвиватиметься дана цивілізація? XXI ст. характеризується глобальною інформаційно-технологічною боротьбою за вплив на планеті, де певні політичні організації чи керівники розвинених країн мають інформаційну перевагу, а тому, якщо охарактеризувати глобальну цивілізацію як можливість рівноправного діалогу між усіма її членами, то можна простежити відхилення від даного правила. Сучасний глобалізаційний процес – надзвичайно складне явище, що має безліч форм і аспектів і може розглядатися в 4-х важливих аспектах: як економічну, політичну, комунікаційну і культурно-моральну [7, с. 24-26]. Для країн, які розвиваються, глобалізація надає велику можливість підняти розвиток економіки, техніки, засобів масової інформації, а також сприяє співпраці і взаємозалежності інтересів країн і націй. Цей аспект глобалізації зобов'язаний інформаційній революції і таким її інструментам, як Інтернет та глобальне телебачення. На даний момент глобалізація світових цивілізацій охоплює всі сфери життя людства, але при цьому контролюється розвинутими державами і транснаціональними корпораціями [3].

Про зміну світових сил в майбутньому та про можливість утворення глобальної цивілізаційної системи пише в статті "Структура міжнародної цивілізації. Пробна теорія глобальної цивілізації" японський дослідник К. Міяхара, який стверджує, що в кінці XX ст. людство почало жити в глобальному суспільстві, де кожна нація залежить від іншої, а тому людство вже почало формувати глобальну цивілізацію. Однією з особливостей нової цивілізації є утворення світової організації та широкого використання "спільної міжнародної мови". Під спільною міжнародною мовою мається на увазі не поширення вже існуючої мови, а створення нової ненаціональної мови, яка буде використовуватися поряд з національними [9].

Проте, ідея об'єднання усіх народів і цивілізацій в одну цивілізацію зустрічає на своєму шляху ряд перешкод. Передусім, це прагнення окремих держав зберегти свою ідентичність, самобутність. Разом з тим, сьогодні ми можемо спостерігати прагнення окремих держав трансформувати свій устрій на зразок західного.

Обґрунтовуючи особливості сучасної глобальної цивілізації, не слід ототожнювати її виключно з західною цивілізацією, оскільки вона охоплює не тільки християнські, а й мусульманські та буддистсько-конфуціанські країни. Вона утворилася на колишніх культурних, економічних соціально-політичних та інших структурах, що охоплюють попередні (індустріальні) і нові (постіндустріальні (інформаційні)) цивілізації. Розуміння глобальної цивілізації як "західної" пов'язана з тим, що вона найпоширеніша в США та Європі. Глобальна цивілізація – це не просто об'єднання держав, це – і взаємозалежність економік, і єдність культурного розвитку, і єдність інформаційно-технологічного розвитку. Ті ж держави та регіональні цивілізації, які не потрапили до глобальної цивілізації, чинять опір її поширенню або намагаються створити свої центри впливу.

Для ефективного вивчення глобалізаційних процесів в різних цивілізаціях дослідники-цивілізаціологи об'єдналися у "Міжнародне товариство порівняльного вивчення цивілізації", яке заснували А. Тойнбі, П. Сорокін і А. Кребер. Перша конференція товариства відбулася в 1961 р. у місті Зальцбурзі під головуванням А. Тойнбі і П. Сорокіна, а починаючи з 1970-х років ХХ ст., у США проводяться щорічні конференції даного товариства [6].

Аналізуючи сучасний стан розвитку міжнародних відносин та стратегій геополітичного розвитку, можна визначити основні варіанти формування світових цивілізаційних утворень, що гуртуються на економічній, політичній, соціальній та культурно-духовній інтеграції окремих регіонів в єдину систему цінностей, а тому майбутня світова спільнота, в найближчому майбутньому, буде розвиватися як глобально-локальна цивілізація, тобто цивілізація загальносвітового характеру, яка включає в себе низку локально-регіональних цивілізацій.

Локально-регіональна цивілізація – це цивілізація, що сформувалася в певних географічних регіонах на основі спільних цінностей, та розвивається в дусі провідних світових тенденцій, але із збереженням цінностей, притаманних даному регіону. Поділ на локально-регіональні цивілізації є досить умовним, оскільки кожна така цивілізація складається з низки мікроцивілізацій. Цей

тип цивілізаційних утворень входить до північно-західного та південно-східного напрямів розвитку цивілізацій.

Глобально-локальна цивілізація за своєю структурою можлива в трьох варіантах:

1. Єдиний світовий механізм зі спільною політичною та економічною сферами та з розрізною соціально-культурною сферою.

2. Декілька великих державно-організаційних утворень, які носять локально-регіональний характер та розвиваються в співробітництві з іншими утвореннями даного типу.

3. Світове співтовариство, що ґрунтується на політичному та економічному співробітництві окремих регіональних утворень, які зберігають соціально-культурні особливості даних регіонів [5].

Висновки.

Цивілізації, які розвиваються в умовах глобалізації світу, здійснюють вагомий вплив на розвиток одна одної, але при цьому більш розвинені країни не допускають стрімкого розвитку інших держав, що впливає в протистояння держав, що відносяться до різних цивілізаційних та економічних регіонів.. Формування єдиної світової цивілізаційної системи – досить складний процес, який охоплює не лише розвинуті країни та країни, що входять до даної цивілізації, а й держави так званого "третього світу". Також, слід зазначити, що глобальна цивілізація включає в себе локальні цивілізації, які, інтегруючись в неї, не "розчиняються", а зберігають свою самобутність, а взаємозв'язок і взаємодія локальних цивілізацій всередині та за межами глобальної цивілізації сприяють розвитку останньої.

Отже, в своєму вузькому розумінні, глобальна цивілізація – це єдине цивілізаційне утворення, що охоплює переважну більшість населення світу. У ширшому значенні під глобальною цивілізацією розуміють декілька масштабних локальних цивілізаційних утворень, які в сукупності формують глобальну цивілізацію. Про утворення глобальної цивілізаційної системи почали замислюватися в кінці ХХ ст., коли людство зіткнулося з низкою глобальних викликів, подолати які можна лише спільними, скоординованими зусиллями. Така єдність передбачає не лише політичний союз, а й спільність основних суспільних цінностей.

Література:

1. Halushko O. Civilization problems in socio-political science. Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. Київ : КиМУ, 2012. Вип. 4. С. 136-146.
2. Kobeliyeva, D. L., Nikolaienko, N. M.. From Information Search to the Loss of Personality. The Phenomenon of Dataism. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 2021. 20. P. 100-112.

3. Novoskoltseva L. The relationship of globalization, internationalization and state building in the modern world. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2021. № 43. С. 57-63.
4. Quigley C. *The Evolution of Civilizations: An Introduction to Historical Analysis*. Indianapolis: Liberty Press, 1979. 414 p.
5. Ruda Lesya. Perspectives on the origin of a global civilization. *Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. Kutno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie, 2014. S. 143-153.
6. Вітер І. І. Розвиток вчень про цивілізацію в європейській науці. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір : монографія / за редакцією доктора політичних наук, професора О.В. Зернецької. Київ : ДУ "Інститут всесвітньої Історії НАН України", С. 20-32.
7. Кальченко Т. В. Глобальний економічний простір і новітня картографія світу. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. №86. С. 23-27.
8. Коппель О. А., Глобальні тренди світової політики. Регіональні студії. Ужгород, Видавничий дім "Гельветика". Вип. 20. 2020. С.109-114.
9. Мияхара К. Структура міжнародної цивілізації. Пробная теория глобальной цивилизации. URL: <http://www.nsu.ru/filf/rpha/papers/civ/miahara2.htm> (дата звернення: 15.10.2022).
10. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 1. [пер. з англ. В. Митрофанова, П. Тарашук]. Київ : Основи, 1995. 410 с.
11. Хантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. [переклад з англійської Наталі Климчук]. Львів : Кальварія, 2006. 474 с.

References:

1. Halushko O. (2012) Civilization problems in socio-political science. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Problems of international relations*. 4, 136-146 [in Ukrainian].
2. Kobeliya, D. L., Nikolaienko, N. M. (2021) From Information Search to the Loss of Personality. *The Phenomenon of Dataism. Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 20. 100-112 [in English]
3. Novoskoltseva L. (2021) The relationship of globalization, internationalization and state building in the modern world. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: Zbirnyk naukovykh statei – Historical and political problems of the modern world*. 43. 57-63 [in English]
4. Quigley C. (1979) *The Evolution of Civilizations: An Introduction to Historical Analysis*. Indianapolis: Liberty Press [in English]
5. Ruda Lesya. (2014) *Perspectives on the origin of a global civilization. Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. Kutno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie 143-153 [in English]
6. Viter I. I. (2019) Rozvytok vchen pro tsyvilizatsiiu v yevropeiskii nautsi. [The development of teachings about civilization in European science]. *Istorychnyi rozvytok tsyvilizatsii u konteksti hlobalizatsii: tsinnisnyi vymir – Historical development of civilizations in the context of globalization: a valuable udder*. (pp. 20-32). Kyiv: DU "Instytut vsesvitnoi Istorii NAN Ukrainy" [in Ukrainian].
7. Kalchenko T. V. (2006) Hlobalnyi ekonomichnyi prostir i novitnia kartohrafiia svitu. [Global economic space and the latest cartography of the world]. *Kultura narodov Prychornomoria – Culture of the peoples of the Black Sea region*. 86. 23-27 [in Ukrainian].
8. Koppel O. A. (2020) Hlobalni trendy svitovoi polityky [Global trends of world politics]. *Rehionalni studii. Uzhhorod – Regional studios*, Uzhgorod: Vydavnychiy dim "Helvetyka". 20. 109-114 [in Ukrainian].
9. Myiakhara K. Struktura mezhdunarodnoi tsyvylyzatsyy. Probnaia teoriya hlobalnoi tsyvylyzatsyy [The structure of international civilization. Trial theory of global civilization]. (n.d.). *nsu.ru*. Retrieved from <http://www.nsu.ru/filf/rpha/papers/civ/miahara2.htm> [in Russian]
10. Toynbi A. (1995) *Doslidzhennia istorii. Tom 1. [Study of history. Volume 1]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
11. Khantinhon S. P. (2006) *Protystoiannia tsyvilizatsii ta zmina svitovoho poriadku. [The Clash of Civilizations and the Remaking of World Orde]*. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].